

З ІСТОРІЇ РАДІОЛОГІЇ

Історія кафедри онкології та медичної радіології Львівського національного медичного університету ім. Данила Галицького

The history of Oncology and Radiology Department of Lviv National
Medical University named after Danylo Galytsky

Проф. Б.Т. Білинський

Історія науки і практики онкології у Львові розпочалася задовго до заснування кафедри. З утворенням ще у 1784 р. медичного факультету Львівського університету і заснуванням першої кафедри хірургічного профілю проблеми онкології розглядалися як інтегральна частина загальної хірургії, адже хірургічний метод був єдиним у лікуванні пухлин.

Окремих хворих лікували хірургічними методами в загальних медичних установах. У цей час уже проводили такі операції, як резекція шлунка (1897 р., клініка проф. Л. Ридигера), видалення пухлин жіночих статевих органів (1921 р., клініка проф. К. Бохенського), резекція легень (1932 р., клініка проф. Т. Островського). Обставини змінилися з відкриттям променів Рентгена та явища радіоактивності. У зв'язку з цим не можна не згадати про діяльність філії Польського протиракового інституту у Львові, якому видатна вчена Марія Складовська-Кюрі подарувала 80 мг радію. Завдяки цьому Львів раніше від багатьох інших міст Європи отримав можливість проводити променеве лікування пухлин. Цей радій використовували в онкологічному відділенні обласної клінічної лікарні до 1958 р., лікували рак шийки матки, злоякісні пухлини зовнішніх локалізацій.

Онкологічна служба Львівщини — на зразок тієї, що існувала в усій Україні, — почала створюватися з 1944 р. Її організатором був професор Г. Ковтунович — учень засновника онкології в колишньому СРСР проф. М.М. Петрова.

Професор Г.П. Ковтунович був непересічною яскравою особистістю, він пройшов важкий і повчальний життєвий шлях на широких просторах колишнього Радянського Союзу. До Львова приїхав уже сформованим науковцем і лікарем, свої життєві принципи і досвід намагався втілити на новому місці.

Народився Г.П. Ковтунович в 1892 р. у с. Киселівці Чернігівської області у бідній селянській родині. Після закінчення фельдшерської школи завдяки своїм здібностям і великому працелюбству закінчив у 1922 р. лікувальний факультет Київського медичного інституту і був залишений аспірантом при кафедрі факультетської хірургії, якою керував проф. Є.Г. Черняхівський. Уже в перших працях, опублікованих Г.П. Ковтуновичем з цієї кафедри, присвячених питанням гемаглютинації і лікуванню запальних процесів за Безредьком і питанням пухлинної патології, визначився широкий загальнобіологічний розмах, глибоке, критичне розуміння проблеми. Ця риса притаманна всім роботам Г.П. Ковтуновича. До цього періоду належить і праця про пластичну операцію пахвинної грижі з надапоневеротичним переміщенням сім'яного канатика. Рівночасно Гаврило Парфентійович працював у А.А. Кроптовського, звідки вийшла перша його робота з експериментальної онкології, яка стала провісником більш фундаментальних робіт, виконаних у Сухумській лабораторії, про канцерогенний вплив сонячних променів (разом з А.В. Вадовою), а також кролячу фіброму і папілому. В 1929 р. Г.П. Ковтунович працював

асистентом кафедри загальної хірургії Лівського медичного інституту у проф. С.М. Рубашова, а з 1930 р. — доцентом 1-ї хірургічної клініки Ленінградського інституту удосконалення лікарів у проф. М.М. Петрова. Розпочаті ним дослідження з питань антисептики, газової гангрени, правця, пухлинної патології склали основну тематику подальшої наукової діяльності вченого в період завідування хірургічними кафедрами Башкірського і Душанбінського інститутів. Серед 63 наукових праць і 5 монографій Г.П. Ковтуновича можна виділити три групи питань: онкологія, хірургічна інфекція, хірургія в широкому сенсі.

Особливо цікавили Г.П. Ковтуновича питання хірургії та патології органів черевної порожнини, зокрема виразкової хвороби шлунка і 12-палої кишки. Останньому питанню, крім журнальних статей, присвячено 5 розділів у монографії, виданій за редакцією М.М. Петрова, відзначеній Державною премією. Ковтунович модифікував операційний метод Радзієвського — апоневротичної сигмопексії при випадінні прямої кишки, який виявився у віддалених результатах методом вибору в лікуванні цього виду патології. В монографії, виданій у Києві (разом з В.Д. Келеманом, 1957), були викладені питання клініки і лікування туберкульозного перитоніту. Серед питань хірургічної техніки, якими займався Г.П. Ковтунович, особливої уваги заслуговують роботи з оперативного лікування пухлини привушної залози. Запропонований ним оригінальний спосіб дозволяє зберегти лицевий нерв при видаленні цієї залози. Дослідження продовжені в дисертації В.Г. Мухи.

Багато робіт присвячені лікуванню, зокрема хірургічному, гемангіом і судинних плям (Б. Качоровський). Уже будучи хворим, Г.П. Ковтунович віддав до друку разом з В.Д. Келеманом монографію про хірургічне лікування пухлин підшлункової залози і фатової пипки, яка ґрунтувалася на великому власному матеріалі (1963).

Питанням газової інфекції була присвячена докторська дисертація Г.П. Ковтуновича. Остання його монографія (разом з Л.О. Черною) присвячена проблемі правця мирного часу і підсумовує цикл праць щодо патогенезу, клініки й лікування правця.

Працюючи у Львові, Г.П. Ковтунович виявив себе досвідченим та авторитетним онкологом, а клініка й онкологічне відділення, якими він керував, стали центром практичної і наукової діяльності з питань онкології, вплив якого відчувався далеко за межами Західної України. В цей час дуже яскраво проявилися притаманні Гаврилові Парфентійовичу риси — глибоке розуміння складного патологічного процесу хвороби і широке охоплення проблем за межами хірургічної патології. Це дало йому можливість бути першокласним діагностом і чудовим хірургом, що створив свою наукову школу. Під керівництвом Г.П. Ковтуновича виконано 3 докторські і 10 кандидатських дисертацій.

Проф. Г.П. Ковтунович залишив значний науковий доробок — 5 монографій і серію дуже цікавих наукових статей, а також ряд учнів-послідовників (д.м.н. В. Келеман, проф. А. Середницький, проф. А. Гнатишак, проф. Б. Качоровський, проф. Г. Івашкевич, д.м.н. Р. Гуляєва та інші), які тією чи іншою мірою розвинули основний напрямок учителя — онкологію. Помер Г.П. Ковтунович 24 травня 1961 року у Львові.

Науково-педагогічна діяльність проф. Г.П. Ковтуновича полягала в тому, що його школи створили об'єктивні умови для заснування саме у Львові кафедри онкології. Це вдалося зробити в 1966 р. професорові А. Гнатишаку, найбільше з учнів Г. Ковтуновича зорієнтованому на онкологію. Тому не випадково, що подальша історія Львівської онкологічної школи тісно пов'язана з іменем професора Анатолія Гнатишака.

Анатолій Іванович належить до цього невеликого загону старої галицької інтелігенції, якому пощастило пережити всі лихоліття, що спіткали українську землю і стали тією зв'язуючою ланкою між нашою історією і майбутнім, щоб не допустити переривання тягlosti поколінь і спадкоємності традицій.

Походить професор А.І. Гнатишак зі старовинного священичого роду: його прадід, дід і батько поєднували душепасторську і громадську діяльність на західних землях у Перемишльській єпархії. Анатолій Іванович Гнатишак народився в 1917 році в селі Бахів біля

Перемишля (зараз Польща). Закінчив середню гімназійну освіту в Перемишлі в 1935 р. і розпочав студії на медичному факультеті Львівського університету.

Серед студентів вирізнявся своєю наполегливістю і цілеспрямованістю. Вже у студентські роки працював асистентом у інтерніста професора Р. Ренцького і хірурга В. Добжанецького.

В 1941 р. він закінчив Львівський медичний інститут, деякий час працював ординатором хірургічного відділення залізничної лікарні, а в 1944 р. його підхопив вир воєнних подій і молодий лікар опинився у Саксонії, де попри загальну лікарську практику в умовах війни оволодів рентгенологічною діагностикою.

По поверненні до Львова А. Гнатишак назавжди поєднав своє життя з хірургією і онкологією. Цьому значною мірою сприяла зустріч і багаторічна співпраця з видатним онкологом Г.П. Ковтуновичем. Так склалася доля, що саме А.І. Гнатишаківі судилося передати естафету онкологічної школи М.М. Петрова від свого вчителя Г.П. Ковтуновича сучасному поколінню онкологів — своїм учням. Уся наукова діяльність А.І. Гнатишака поступово перейшла від питань хірургії (панкреатити, правець) саме до онкології.

В 1950 р. Анатолій Іванович захистив кандидатську дисертацію «Рак і туберкульоз», а в 1958 р. — докторську — «Рак щитоподібної залози». Монографія про рак щитоподібної залози, написана на матеріалах докторської дисертації, довгі роки була керівництвом для онкологів усього колишнього Радянського Союзу.

У 1957–1959 рр. А. Гнатишак працював доцентом курсу радіології, а з 1960 р. — керував кафедрою пропедевтичної хірургії. Під його керівництвом виконано велику низку глибоких досліджень у галузі онкології та загальної хірургії. Опрацьовано питання абластики й антиабластики, досліджено деякі закономірності метастазування пухлин, особливості білкового обміну в онкологічних хворих, удосконалено техніку онкологічних операцій.

У 1966 р. здійснилася його заповітна мрія — створено першу на теренах колишнього Радянського Союзу кафедру онкології, яку очолив Анатолій Іванович. Тут повною мірою

розкрився його науковий, організаційний і лікарський талант. Було створено перші програми, навчальні плани, налагоджено педагогічний процес, видано підручник для студентів.

Протягом 20 років проф. А. Гнатишак проводив на кафедрі активну наукову та педагогічну роботу. Про її обсяг свідчить кілька цифр, як-то: понад 120 публікацій у провідних журналах країни, керівництво 8 докторськими, майже 40 кандидатськими дисертаціями. В 1975 р. видано «Учебное пособие по общей и клинической онкологии», яке стало першим у СРСР посібником для студентів із загальної та клінічної онкології. Про популярність цієї книги свідчить її перевидання в 1989 р. Величезний методичний досвід викладання онкології, який набула кафедра під керівництвом проф. А. Гнатишака, відображено ще в одному посібнику для студентів «Клиническая онкология. Практикум» (Львів: Вища шк., 1980, співавт. Б. Білінський, В. Савран, Б. Стернюк, Д. Шиян). Крім цього, кафедра онкології стала базовою для післядипломного вдосконалення лікарів з онкохірургії, онкогінекології, хемотерапії.

Кафедру створено на базі Львівського онкодиспансеру, який в той час (у 1965 р.) щойно перейшов у новозбудоване приміщення.

Онкологічний диспансер складався з організаційно-методичного і поліклінічного відділень, а також стаціонару, який об'єднував променево, хірургічне та гінекологічне відділення. Крім цього, був ще й пансіонат, де проводили доклінічну діагностику і, часом, хемотерапію. Така структура онкологічного диспансеру створила умови для принципово нового підходу до викладання онкології як окремого завершеного предмету. Це було здійсненням задумів і принципів поглядів проф. А. Гнатишака, який тоді був уже відомим онкологом і очолював Львівське обласне онкологічне товариство. Перший колектив кафедри був нечисленним: крім завідувача А. Гнатишака на посаду доцента перейшов з Інституту гематології і переливання крові Б. Білінський, а на посаду асистента — В. Савран. На кафедрі за сумісництвом працювали зав. хірургічним відділенням Ю. Гунько і зав. гінекологічним — О. Лисенко. Напружена праця невеликого колективу дозволила за

декілька місяців створити програму курсу онкології, навчальні плани і у вересні 1966 р. прийняти першу групу субординаторів-онкологів, що навчалися на кафедрі протягом року. Більшість із них згодом стали онкологами або організаторами медичної служби (В. Дукач — нині доцент кафедри, В. Ширій — пізніше асистент кафедри, Ф. Твердохліб — головний лікар районної лікарні та ін.).

Уже в 1967 р. А. Гнатишак міг поділитися в пресі першими результатами роботи — кафедру створено і науково-педагогічна робота почалася.

Від самого початку діяльності кафедри сформувались основні наукові напрямки. Вивчався амінокислотний і білковий склад сироватки крові при різних локалізаціях раку. У подальшому ці дослідження стали основою докторської дисертації Р. Гуляєвої (1973), кандидатських дисертацій В. Саврана (1966), Р. Сендецької (1972), М. Кордоби (1968). Тоді ж було започатковано ще один оригінальний напрям наукового пошуку — індивідуалізацію медикamentозного лікування онкологічних пацієнтів. Основна ідея полягала в тому, що успішне лікування хворого на рак можливе тільки завдяки застосуванню комплексної терапії — хірургічного втручання, променевого і цитостатичного лікування, яке проводиться часто на фоні різних гормональних утручань. Дуже важко вибрати оптимальний набір методів, який слід застосувати у конкретного хворого — звідси пошук критеріїв для індивідуального лікування. Перш за все, це стосувалося критеріїв гормоночутливості раку грудної залози, визначення чутливості пухлин до хемопрепаратів на основі так званої «онкобіограми» та вивчення імунологічного статусу онкологічних хворих. Над цією проблемою колектив кафедри працював понад 20 років. Роботу завершила публікація монографії «Индивидуализация медикаментозного лечения онкологических больных», виданої у 1985 р. у Києві.

Всі три напрямки досліджень, наведених у книзі, згодом дали початок низці оригінальних робіт, серед яких і дисертаційні. Ідея визначення гормоночутливості раку на основі показника статевого хроматину втілювалась у дисертаційних роботах З. Служинської, Д. Кайструкової, у

працях Б. Стернюка, І. Семків та інших. Визначення індивідуальної чутливості пухлин до цитостатиків стало предметом докторських дисертацій В. Саврана (1991) і М. Шлемкевича (1984), а також кандидатської Д. Шияна (1975). Особливо плідною була діяльність кафедри на ниві дослідження імунологічної реактивності організму хворих на рак. Б. Білинський, що прийшов на кафедру з інституту гематології і переливання крові, розпочав там роботу над біохімією та імунологією опікової хвороби, яку закінчив у вигляді докторської дисертації в 1972 р. Опинившись на кафедрі онкології, він трансформував напрям пошуку, зберігши методи, якими оволодів, працюючи в комбустіології — таким чином був покладений початок напрямку, який зберігався на кафедрі понад 30 років.

Етапи цього шляху знаменують дисертації, які захистили з проблеми імунології раку: О. Лукавецький (1978), О. Ширій (1978), В. Дукач (1980), М. Гельфонд (1981), Т. Фецич (1985), Н. Володько (1988), Я. Шпарик (1989), О. Кідар (1993), Бхакта Ман Шрестха (1993). Працюючи в галузі імунології раку, кафедра налагодила тісні зв'язки із провідними онкологічними закладами колишнього СРСР і зарубіжних країн. У співпраці з вченими Москви, Києва і Сибіру опубліковано методичні рекомендації «Тесты иммунологического обследования онкологических больных» (Москва, 1979), які були свого часу обов'язковими для всіх клінічних онкоімунологів. У міжнародній монографії «Иммунология опухолей» (Рига, 1982) розділ про імунологічний моніторинг написано Б. Білинським. Праці кафедри з імунології раку були представлені на українських, всесоюзних з'їздах онкологів, на III–IV Конгресах болгарських онкологів, на чотирьох (13–16-му) Всесвітніх протиракових конгресах.

Усі ці дослідження дозволили нагромадити значний досвід, що вилився в монографію «Иммунологические механизмы естественной противоопухолевой резистентности» (К.: Наук. думка, 1991), опубліковану від імені АН України Б. Білинським, Н. Володько та Я. Шпариком. Вивчення імунологічної відповіді на пухлину привело нас до практичного висновку про доцільність деблокувальної терапії. Так з'я-

вилася праця Р. Цьолка «Використання неспецифічних ефектів гемосорбції для деблокувальної імуномодуляції в лікуванні хворих із поширеними формами пухлинного процесу», що була захищена в 1993 р. як кандидатська дисертація. Вивчаючи позитивний вплив гемосорбції на перебіг пухлинного процесу, ми зустрілися з проблемою токсикозу, яка нині стала однією із провідних наукових тем кафедри. Водночас захищена робота Ю. Олійника «Вплив ентеросорбції аеросилом на токсичні ефекти поліхіміотерапії у хворих на рак грудної залози» (1994) і Т. Качмара (1997) на тему «Хіміотерапія пухлин ротової порожнини». Експериментальне обґрунтування теорії ракового токсикозу наведено в кандидатській дисертації О. Іванків «Стан ендогенної інтоксикації і захисних систем при пухлинному рості» (2001). Проблема пухлинного токсикозу і детоксуючої терапії була підсумована в докторській дисертації Т.Г. Фецича і його монографії на тему: «Детоксикаційна терапія в комплексному лікуванні онкологічних хворих» (Львів, 1998 р.). Новим етапом у вивченні закономірностей метастазування злоякісних пухлин стали роботи доц. Н. Володько, завершені монографією «Метастазування злоякісних пухлин. Роль факторів пухлинного мікрооточення» (2002 р.).

У питаннях імунології кафедра плідно співпрацювала з Інститутом гематології і переливання крові. Одним із результатів такої співпраці було вивчення і впровадження у практику автмієлотрансплантації в онкологічних хворих, що підлягають масивній цитостатичній чи променевої терапії. Це стало предметом кандидатської дисертації Л. Потульницької. Іншим результатом тривалого дослідження імунної системи були роботи, скеровані на вивчення місцевих клітинних реакцій на пухлину, що розвивається. Дослідження Н. Володько відкинули спрощені звичні уявлення про захисну роль лімфоцитарно-моноцитарної інфільтрації і далі привели до серії цікавих робіт, що сприяли з'ясуванню ролі клітинного довкілля у формуванні метастатичного потенціалу злоякісних клітин. Таким чином, кафедра знову повернулася до проблеми метастазування, яку вивчали ще на кафедрі загальної хірургії під керівництвом

проф. Г. Ковтуновича (Б. Білинський — проблема ракових клітин у рані та в крові). Цій темі свого часу (1950–1960 рр.) було присвячено чимало праць, що виходили з нашої кафедри, а також захищено кандидатську роботу К. Витвицького про ракові клітини, які зосереджені у зоні операційного поля при раці прямої кишки (1973). Продовженням цього напрямку була дисертаційна робота М.І. Серветник (1996) «Карциноз лімфатичних судин легень: патологічна анатомія та морфогенез».

Згадані роботи свідчать, що кафедра, будучи клінічною, значну увагу приділяла загальнобіологічним аспектам в онкології (біологія і біохімія пухлин, закономірності метастазування, імунологія пухлин, пухлинний токсикоз). Треба сказати, що поряд із цим на кафедрі проводилося чимало робіт суто практичного напрямку, які стосувалися вдосконалення хірургічної техніки операцій (праці В. Масляка з питань проктологічної онкології), удосконалення діагностики раку легень (О. Стецьків, 1984), діагностична і лікувальна ендоскопія при патології шлунка (В. Кімакович, 1993).

Вивчалися актуальні проблеми клінічної онкології: ефективність хемотерапії в комплексному лікуванні раку шлунка (Ю. Гунько); метод керованої гіпотензії при операціях на грудній залозі (Ю. Шнітцер); парентерального харчування шляхом катетеризації реканалізованої пупкової вени (М. Йолич); органозберігальні оперативні втручання при доклінічних стадіях раку шийки матки (Д. Кайструкова); нові методи радіотерапії пухлин різних локалізацій (В. Крамчанинова, Н. Панова, О. Ширій, В. Дукач) і т.п. Лікарі диспансеру І. Вовк, О. Довганик, М. Йолич запровадили метод ендоскопічної фіброскопії при патології органів травлення. До цієї групи слід віднести і дисертаційну роботу О. Галая (1996) «Комплексне діагностичне ураження лімфатичних вузлів середостіння у хворих на рак грудної залози» та І. Гіппа «Феномен легеневої гіпертензії у хворих на рак шлунка» (2001). Кафедра онкології співпрацювала з хірургічними кафедрами, зокрема з питань ургентної онкологічної патології. В результаті цієї співпраці на кафедрі хірургії було захищено докторську дисертацію Б. Матвійчука «Обструктивний рак ободової

кишки як хірургічна та онкологічна проблема» (2001).

Значну увагу колектив кафедри приділяє цитостатичній терапії раку. Широко впроваджено методи ад'ювантної та неoad'ювантної хемотерапії раку (доц. Я. Шпарик). Налагоджено співпрацю з фармацевтичними фірмами, проводяться дослідження нових протипухлинних препаратів і способів їх введення. Організовано центр з апробації хемотерапевтичних препаратів. Проблемам медикаментозного лікування пухлин присвячено ряд монографій, зокрема Б. Білинського і Я. Шпарика «Сучасні проблеми медикаментозної терапії раку грудної залози» (2001 р.), Я.В. Шпарика «Гормональна терапія раку грудної залози: роль летрозолу» (2001 р.) та інші. З часом удосконалювалися методи променевої діагностики і терапії. Цікаві спостереження доцента О. Новак щодо можливостей термодіагностики пухлин, зокрема метастазів меланобластом. На кафедрі працює група ендоскопістів, що значно розширює діагностичні можливості — к.мед.н. І. Михаськів став фактичним засновником ендоскопічної служби на Львівщині, і майже у всіх лікарнях працюють ендоскопісти — його вихованці.

Цікава робота проводилася кафедрою при підтримці промислових підприємств (ВО «Конвеєр», ЛОРТА та ін.). Головним чином це були пошуки нових організаційних форм надання онкологічної допомоги і організації раннього виявлення патології (Г.П. Зубарев). Проведено роботу серед населення Маневицького району Волинської області, яке мешкає в умовах підвищеного радіаційного фону.

Співробітники кафедри склали комп'ютерну програму, що використовується в усій Україні на передатестаційних циклах.

У 1996 р. кафедра онкології Львівського медичного університету відзначила своє 30-ліття. Цій події був присвячений окремий випуск Львівського медичного часопису «Acta medica Leopoliensia» № 2 за 1996 р., у якому вміщені нариси історії кафедри, що відобразили найвагоміші досягнення колективу. У 1998 і 2004 рр. видано бібліографію робіт співробітників кафедри, яка охоплює 858 назв, з них 112 — англійською мовою.

Від 1986 до 2004 р. кафедрю онкології очолював професор Борис Білинський. У 1963 р. він захистив кандидатську дисертацію «Імплантаційні рецидиви раку молочної залози та їх зв'язок з раковими клітинами в рані при мастектомії», в якій розглядалися питання патогенезу рецидивів і метастазів злоякісних процесів. Проф. Б. Білинський — один з піонерів клінічної імунології в Україні та СРСР (його докторська дисертація, захищена в 1972 р., присвячена імунологічним і біохімічним аспектам опікової хвороби) працює на кафедрі онкології Львівського медінституту від часу її заснування. З 1977 р. він — професор кафедри онкології, з 1986 р. — її завідувач, з 1980 р. — проректор з лікувальної роботи медичного інституту і член колегії обласного відділу охорони здоров'я, а від 1991 р. — проректор з наукової роботи Львівського медуніверситету.

Наукові інтереси проф. Б. Білинського — це питання гематології та імунології (монографія «Гемотрансфузионные реакции и осложнения», 1983, співавт. Р. Гланц, М. Верзіалієв, Х. Синейчук), зокрема онкоімунології (монографії «Иммунология опухолей», 1982; «Опыт иммунологического мониторинга при лечении онкологических больных», 1982, та «Иммунология и иммунотерапия опухолей молочной железы», 1990, співавт. Ю.Гриневич, Л. Каменець, В. Лобода), природної резистентності організму («Иммунологические механизмы естественной противоопухолевой резистентности», 1991, співавт. Н. Володько, Я. Шпарик).

Опрацьовуються підходи до медикаментозного лікування хворих на рак («Ад'ювантна хемотерапія раку грудної залози» — монографія у співавторстві з Я. Шпариком).

За дорученням ВООЗ, Я. Шпариком виконано український переклад «Міжнародної класифікації хвороб для онкологів», 2-ге видання, який став першим українським перекладом публікації ВООЗ.

Педагогічний досвід кафедри підсумовується у створеному під керівництвом проф. Б. Білинського першому онкологічному підручнику українською мовою «Онкологія» (1992), перевиданому в 1998 і 2004 роках. На кафедрі тривали роботи з поліпшення хірургічного методу лікування пухлин: особливості мастектомії

(В.Р. Савран, В.В. Савран), операції на щито-подібній залозі (Ю. Стернюк), на шлунку і печінці (М. Огорчак). Особливо активно опрацьовуються деталі сучасної техніки операції раку щитоподібної залози у співпраці з онкологами Відня (Ю. Стернюк, Б. Білинський, Б. Флорес «Сучасна діагностика захворювань щитоподібної залози» 1995р.).

У 1999 р. з ініціативи кафедри організовано особливий медичний заклад для надання паліативної допомоги інкурабельним хворим — хоспіс. Його очолив Є.И. Москв'як, який, вивчивши досвід зарубіжних онкологічних закладів, зумів створити справді унікальну установу, де поєднуються психологічні і медичні впливи на хворих у найбільш критичний передсмертний період. Ряд деонтологічних, анестезіологічних і загальномедичних проблем, пов'язаних із термінальним періодом захворювання, вивчаються й узгоджуються в майбутній дисертаційній роботі Є.И. Москв'яка. Велика увага приділяється медикаментозній терапії раку. В 1994 р. створено хемотерапевтичний відділ на 40 ліжок (зав. доц. Я.В. Шпарик).

Чималу зацікавленість у практичних лікарів викликав виданий за редакцією проф. Б. Білинського довідковий посібник «Сучасні схеми поліхіміотерапії у дорослих і дітей» (Львів, 1993. Упорядники Я. Шпарик та І. Ковальчук).

Загалом проф. Б. Білинському належить понад 320 наукових праць. Під його керівництвом захищено 2 докторські й 18 кандидатських дисертацій, готуються ще 4 докторські та 7 кандидатських дисертацій. В 1992 р. проф. Білинський обраний академіком Академії Вищої школи України, удостоєний звання заслуженого діяча науки і техніки України, стає дійсним членом НТШ. У 1992 р. його обирають дійсним членом Європейського товариства дослідників раку. Він виступає як делегат XIV (1986 р., Будапешт) і XV (1990 р., Гамбург) Всесвітніх протиракових конгресів, а також численних онкологічних та імунологічних міжнародних конференцій і симпозіумів. Його неодноразово запрошували читати лекції за кордоном як професора-гостя (США, Австрія, Гана, Велика Британія). Проф. Б. Білинський — один з ініціаторів розвитку наукових контактів України з Австрією, завдяки чому вже

десятки молодих українських лікарів стажувалися у Відні, проведено кілька цікавих міжнародних наукових семінарів, зокрема «Рак молочної залози та колоректальна карцинома» у червні 1992 р. у Львові, матеріали якого опубліковано в журналі «Acta Chirurgica Austriaca».

Завдяки зусиллям проф. Б. Білинського налагоджено тісні зв'язки системи охорони здоров'я та добродійних організацій України з харитативними організаціями Заходу, зокрема з Мальтійським орденом (вантажі з ліками, медичною апаратурою та інструментарієм на сотні тисяч доларів надходять на адреси львівських клінік). Тисячі студентів і лікарів-курсантів, які навчалися на кафедрі онкології Львівського медінституту, пам'ятають, наприклад, що лекції тут завжди читали українською мовою.

В 2004 р. на посаді завідувача кафедри Б. Білинського замінив Тарас Григорович Фецич. Він закінчив лікувальний факультет Львівського медичного інституту в 1982 р., у 1985 захистив кандидатську дисертацію «Циркуючі імунні комплекси і імунологічна компетентність хворих на рак молочної залози». Починаючи з 1985 р. працював на кафедрі онкології — спочатку асистентом, а з 1996 р. — доцентом. Свою клінічну роботу зосередив на питаннях боротьби з раковим токсикозом. Завершенням цієї роботи стала докторська дисертація і монографія «Детоксикаційна терапія в комплексному лікуванні онкологічних хворих» (1998 р.). Тарас Григорович підготував одного кандидата наук — Ю.М. Михайловича. Тема дисертації «Антибактеріальна терапія у хворих на рак стравоходу і кардії». Зараз проф. Т. Фецич спрямовує основні зусилля на вдосконалення викладання онкології студентам і курсантам. Кафедра онкології є опорною МОЗ України з викладання цього предмета. На кафедрі розробляються проблеми лікування місцево-поширених форм раку, а Т.Г. Фецич прицільно займається хірургією травного тракту, печінки і грудної порожнини. На 14-му з'їзді онкологів України його обрано членом Президії товариства.

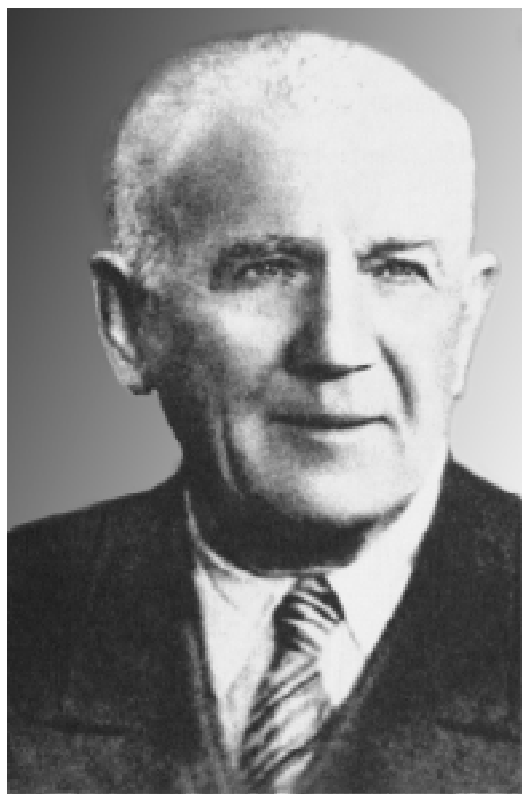
Об'єднує онкологічну службу Львівської області онкологічне товариство, створене 1962 р., першим головою якого був проф. Г. Ковтунович. Потім обирали проф. А. Гнатишака, ака-

деміка Б. Білінського, головного лікаря ЛДОРМДЦ І. Ковальчука. До складу онкологічного товариства нині входить понад 100 фахівців. Вони виступали з доповідями на численних міжнародних конференціях та конгресах (США, Австрія, Швейцарія, Франція, Іспанія, Швеція, Ізраїль, Німеччина, Польща, Угор-

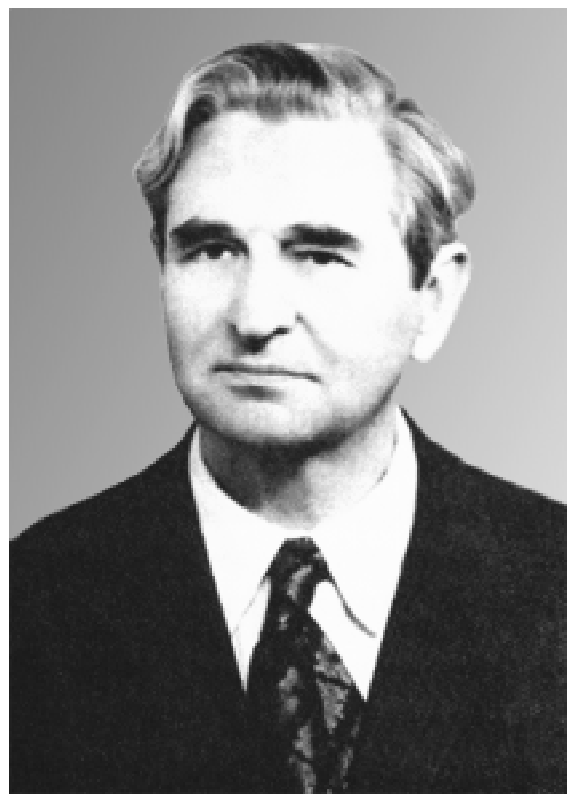
щина, Болгарія і т.д.). Результати їх досліджень публікувалися у провідних онкологічних журналах світу: «European Journal of Cancer», «Annals of Oncology», «European Journal of Surgical Oncology», «Onkologie», «Proceedings of American Society of Clinical Oncology», «Anti-Cancer Drugs», «Bulletin Cancer», «Breast Cancer Rese-

Перший педагогічний колектив кафедри онкології та медичної радіології

Професор Г.П. Ковтунович — засновник Львівської онкологічної школи. Перший голова онкологічного товариства

Професор А.І. Гнатишак — засновник кафедри онкології

Перший випуск інтернів-онкологів (1967). Зліва направо у першому ряду: І. Демчук, викладач Б.П. Стернюк, зав. каф. проф. А.І. Гнатишак, доц. Б.Т. Білинський, асистент каф. В.Р. Савран; у другому ряду: Б. Іванатко, О. Ширій, З. Козлов, І. Козак, Ф. Твердохліб; у третьому ряду: Я. Головацький, В. Коваль, В. Дукач, О. Прилепа.

Випуск курсантів кафедри

arch», «European Respiratory Journal», «Acta Chirurgica Austriaca». З успіхом триває співпраця з Інститутом патології Віденського університету й інститутом Людвіга в Лондоні і Швеції.

Онкологічне товариство співпрацює з товариством хірургів-фтизіатрів та пульмонологів, ендокринологів, урологів, терапевтів та іншими. Проведено ряд спільних конференцій, а також спільні засідання хірургічного й онкологічного товариств.

Досягнення в педагогіці й на ниві науки були б неможливі без розвитку відповідної клінічної бази.

Коли в 1944 р. проф. Г.П. Ковтунович приїхав до Львова, то у складі «клінік медінституту» (так тоді називалася теперішня обласна клінічна лікарня) був невеликий онкологічний відділ на 30 ліжок, який використовував радій і рентгенотерапію в лікуванні раку.

У цьому відділі проводили хірургічне і променеве лікування онкологічної патології майже всіх локалізацій, як і на базі кафедри пропедевтики хірургії (завідувач кафедри — проф. Г. Ковтунович). У 1944–1946 рр. онкологічну допомогу населенню надавали також у 3-й міській (головний лікар — О. Сибіряков) та 5-й міській лікарнях (головний лікар — О. Розуменко).

У 1946 р. було відкрито Львівський обласний онкологічний диспансер. Метою його діяльності стало вивчення онкологічної захворюваності населення Львівщини, проведення організаційно-методичних заходів для ранньої діагностики пухлин, забезпечення повновартісного лікування хворих, профілактика злоякісних новоутворів. Головними лікарями на цьому складному етапі становлення онкологічного диспансеру були В. Келеман, О. Розуменко, В. Крамчанінова.

Онкологічний диспансер працював у пристосованому приміщенні, що не давало можливості оснастити його сучасною технікою. Тільки із введенням нового приміщення стало можливим встановити апарат дистанційної гамма-терапії ГУТСо-400. Це розширило можливості вибору методу лікування онкологічних хворих у відділенні радіотерапії (завідувачка — В. Крамчанінова). Була створена цитологічна лабораторія (завідувачка — О. Петровська).

У 1-му хірургічному (завідувач — Ю. Гунько) та гінекологічному (завідувачка — О. Лисенко) відділеннях почали проводити оперативні втручання при раці легенів (М. Угляр), гастроентеромії (Ю. Гунько), екстирпації матки (А. Зеленюк, О. Лисенко).

У 1958–1959 роках колектив обласного онкологічного диспансеру поповнили молоді лікарі (Я. Кравчук, Н. Білоус, Н. Панова, Д. Кайструкова, Р. Сендецька, Ю. Шнітцер). Організаційно-методичний кабінет очолювали Е. Мошина, Б. Залізняка. Для максимального охоплення населення Львівщини профілактичними оглядами було створено лікарські виїзні бригади, які працювали на фельдшерсько-акушерських пунктах, у дільничих та районних лікарнях.

Незмінним головним лікарем онкологічного диспансеру близько 30 років був Анатолій Іванович Сек. За його керівництва будувалися нові корпуси диспансеру на вулиці Броньовій, завершені в 1965 р. Ліжковий фонд із 30 стаціонарних ліжок зріс до 130. В онкологічному диспансері функціонують хірургічне відділення на 40 ліжок (завідувач Ю. Гунько), гінекологічне — на 30 (завідувачка О. Лисенко, в подальшому — кандидат медичних наук Д. Кайструкова), радіологічне — на 60 ліжок (завідувачка В. Крамчанінова), поліклінічне відділення (завідувач Й. Бук, у подальшому — Р. Джашитова), в якому розпочато повноцінні прийоми спеціалістів — хірурга, гінеколога, хемотерапевта, ЛОР, рентгенолога, радіолога. Консультативні огляди вели спеціалісти кафедри онкології — професор А. Гнатишак, доценти Б. Білинський, Б. Стернюк, В. Савран.

Працівники обласного онкодиспансеру включилися в наукову роботу кафедри. В результаті практичні лікарі Д. Кайструкова, Р. Сендецька, Ю. Шнітцер, О. Петровська, Р. Цьолко, О. Стецьків, М. Йолич, Ю. Олійник захистили кандидатські дисертації. Актуальні питання практичної онкології завжди перебували в центрі уваги кафедри. За ініціативою А.І. Гнатишака у Львівській області було широко впроваджено цитологічне дослідження патології шийки матки (О. Петровська). Ці роботи дістали загального визнання на рівні всього СРСР. Не можна не згадати про цілий напрям, започаткований на кафедрі, а саме реабілі-

тацію хворих після лікування раку (Ю. Стернюк, М. Томич, Д. Шиян). Була впроваджена новаторська ідея санаторно-курортного лікування пацієнтів після операцій. Лікарі диспансеру разом із співпрацівниками кафедри брали активну участь у всіх всесоюзних та українських з'їздах онкологів; у Львові проводились міжнародні та українські пленуми і конференції онкологів, на яких завжди заслуховувалися спільні дослідження кафедри онкології і онкологічного диспансеру.

У 1969 р. в обласному онкологічному диспансері було проведено реорганізацію з метою розширення ліжкового фонду. Створені відділення: хірургії м'яких тканин — II хірургічне відділення (40 ліжок); абдомінальної хірургії — I хірургічне відділення (60 ліжок); гінекологічне (40 ліжок); радіологічне (80 ліжок), всього — 200 ліжок. Онкологічна служба області розширилася — відкрито онкологічне відділення Самбірської міської лікарні, відділення онкології Червоноградської міської лікарні, обладнане апаратом дистанційної радіотерапії. Щороку в обласному онкологічному диспансері проводяться 1500–1800 операцій, серед яких гастроектомії, субтотальна резекція шлунка, резекція прямої кишки, видалення заочеревинних пухлин, операції при пухлинах м'яких тканин, мастектомії, екстирпації матки, операції Бохмана, Вертгайма та інші. Зростання хірургічного об'єму операцій на органах таза сталося з приходом на кафедру досвідченого онкогінеколога, кандидата медичних наук Б. Стернюка.

Вивчалися актуальні проблеми клінічної онкології: ефективність хемотерапії в комплексному лікуванні раку шлунка (Ю. Гунько); метод керованої гіпотензії при операціях на грудній залозі (Ю. Шнітцер); парентерального харчування шляхом катетеризації реканалізованої пупкової вени (М. Йолич); органозберігальні оперативні втручання при доклінічних стадіях раку шийки матки (Д. Кайструкова); нові методи радіотерапії пухлин різних локалізацій (В. Крамчанінова, Н. Панова, О. Ширій, В. Дукач) і т.п. Лікарі диспансеру І. Вовк, О. Довганик, М. Йолич впровадили метод ендоскопічної фіброскопії при патології органів травлення.

Враховуючи зростання захворюваності на рак легень, у 1977 р. було створено то-

ракальне відділення (завідувач — І. Вовк) на 25 ліжок, налагоджено амбулаторний прийом хворих з патологією легень, проведення амбулаторних бронхоскопій. Перші амбулаторні бронхоскопії ригідним бронхоскопом у диспансері проводив В. Журавський. За короткий час лікарі-онкологи торакального відділення оволоділи оперативною технікою пульмонектомій, резекцій легень, гастроектомій з торакоабдомінального доступу, видалення пухлин середостіння.

У 1978 р. з приходом в обласний онкодиспансер лікаря-ендоскопіста І. Михаськіва налагоджено амбулаторний огляд хворих з підозрою на рак органів травлення, організовано виїзні бригади на підприємства та в лікувальні установи області для проведення огляду в групах підвищеного ризику. Лікарями Г. Зубаревим та Н. Володько були вивчені можливості анкетування з метою створення груп підвищеного ризику захворювання на рак легень, шлунка та інших локалізацій.

У 1985 р. Львівський обласний онкологічний диспансер отримав статус клінічного. На його базі навчаються студенти Львівського медичного інституту, підвищують свою кваліфікацію з питань онкології лікарі загальної лікувальної мережі області, студенти Львівського медичного колегіуму. Головним лікарем 1984–1987 рр. був Г. Зубарев. У цей період впроваджено у практику машинну обробку статистичних даних, розроблено проект будівництва нового корпусу обласного онкологічного диспансеру, встановлено апарат для проведення внутріпорожнинного опромінювання, поновлено ендоскопічну апаратуру.

Від 1987 по 1993 рр. головний лікар — Р. Іванців. Розпочато будівництво нового корпусу онкологічного диспансеру.

У 1993 р. головним лікарем Львівського обласного клінічного диспансеру стає І.В. Ковальчук. У цей особливо сприятливий період у житті онкологічної служби області інтенсивно велося будівництво нових корпусів, завершене в 2006 р. Онкологічний диспансер трансформувалася у Львівський онкологічний регіональний лікувально-діагностичний центр. З'явилися нові відділення — голови і шиї, три гінекологічні, урологічне, діагностичне, проктологічне,

реконструктивне. Онкоцентр було оснащено новою діагностичною і лікувальною технікою.

В 2006–2007 роках онкологи Львівщини відзначають 90-ліття проф. А.І. Гнатишака, 60-ліття онкологічної служби і 40-ліття кафедри онкології.

Нині кафедра і онкологічний диспансер складають єдиний колектив, що об'єднує понад 100 лікарів. Допомога населенню надається на 540 ліжках, серед яких 130 — радіологічні. Щороку в обласному онкологічному диспансері проводиться близько 3000 операцій, серед яких пневмонектомії, операції на стравоході, а також гастроектомії, субтотальні резекції шлунка, резекції прямої кишки, видалення заочеревинних пухлин, зокрема операції на нирках, надниркових і підшлунковій залозі, при пухлинах м'яких тканин.

Серед працівників колективу 3 доктори, 15 кандидатів наук, є заслужений діяч науки і техніки і заслужений лікар України, 3 особи обрані членами Нью-Йоркської Академії наук. У колективі працюють члени Європейської асоціації дослідників раку (EACR), Європейського товариства медичної онкології (ESMO), Американського товариства клінічної онкології (ASCO). Налагоджено тісні міжнародні зв'язки. Ряд співробітників стажувалися за кордоном (Австрія, США, Німеччина, Франція, Польща, Швеція). Деякі дослідження (неoad'ювантна хемотерапія із застосуванням препаратів платини) виконуються за сприяння закордонних фірм, налагоджено зв'язок з Інститутом ракових досліджень ім. Людвіга в Лондоні та ін. Співробітниками кафедри опубліковано і репрезентовано за кордоном понад 80 наукових праць.

Надходження до редакції 08.11.2006.

Прийнято 09.11.2006.

Адреса для листування:
Білинський Борис Тарасович,
вул. Кирила і Мефодія, 20, кв. 21, Львів-5, Україна